

Schöpflin György

„ANGOLSÁG”: OSZTÁLY ÉS ETNIKUM KÖZT

Rakovszky Zsuzsa fordítása

Két jelenet 1996-ból. Az első jelenet színhelye baráti összejövetel, időpont késő éjszaka. Az egyik vendég, aki gyakran megfordul Kelet- és Nyugat-Európában egyaránt, nem képes magában tartani a mérgét, és dühösen kifakad: „Kész katasztrófa, hogy Anglia tagja az Európai Közösségnek. Már 1973-ban begrattak bennünket, amikor bekerültünk a Közös Piacba, és semmi jó nem sült ki belőle. Sokkal jobban jártunk volna, ha kívül maradunk...” És így tovább, és így tovább, miközben egyfolytában azt bizonygatja, hogy a brit szellem lényege mindig is a szuverenitás, a szabad kereskedelem és a függetlenség volt.

A második esemény olyan bőséges sajtóvisszhangot kapott, hogy azt hihetnénk, kár is szóba hozni, úgyszem igen lehet újat mondani róla. Az Euro '96 utolsó hetében (1996 júniusában) ahova nézett az ember, mindenütt az angol zászlót látta, a fehér alapon vörös keresztet. A tömegtájékoztató eszközök pedig lépten-nyomon azt bizonygatták, hogy az idegengyűlölet nem szép dolog ugyan, ám a nacionalista hőzöngés teljességgel helyénvaló. A zászlólobogtatás, a hőzöngés és a vacsoravendég indulatos kifakadása természetesen mind egy tőről fakad: annak csalhatatlan jelét kell látnunk bennük, hogy az „angolság” védelmének népi, az „utca embere” szintű megnyilvánulásait mostanában sokkal magasabb szintekről is mind többen támogatják.

Nem kerülheti el a figyelmünket, hogy szinte mindannyiszor, ahányszor az ország helyzete szóba kerül, a vitázó felek szóhasználata állandóan ide-oda ingadozik a „brit” és az „angol” között. A skótok és a walesiek, érthető módon, aggályosan ragaszkodnak hozzá, hogy megkülönböztessék e kettőt, ám ami az angolokat illeti, az ő számukra a Nagy-Britannia szó ma azt jelenti, amit valaha „Anglia” jelentett – az „angolság” fogalmának kiterjesztését az egész szigetországra. Harminc-negyven évvel ezelőtt még mindenki „Angliá”-nak hívta az országot, amivel igen sok borsot törtek a skótok és walesiek orra alá. Ma viszont az angolok a Nagy-Britannia elnevezést használják, de továbbra is Angliát értik rajta a nem angolok lakta vidékek nem kis bosszúságára. Hogy minden félreértést elkerüljünk, már most, előljáróban közlöm: az alábbi elemzés az angolokról és kizárólag az angolokról szól.

Lassanként kialakulóban van Angliában egy új, értelmiségi nacionalizmus, amely még csak próbálgatja az erejét, és bizonyos fokig tagadja tulajdon létezését. Az „angolság” e születőfélben lévő kultusza még nincs tisztában önmagával, sem azzal, milyen nyelvet használjon, amikor meghatározni próbálja önmagát, céljait, törekvéseit és várakozásait. De azért nagyon is létezik. Ha bizonytalan önmagában, nemcsak azért az, mert még új, hanem azért is, mert a modern időkben az „angolság” valami egészen mást jelentett: éppenséggel annak tagadását, hogy csakugyan létezne angol etnikum. Ám az újnacionalisták habozásának más oka is van. Ha elkezdünk kifejezetten angol etnikumról beszélni, akkor e csoport határai alaposan újrarajzolják az angol társada-

lom térképét, amelynek még mindig ugyanaz a legfontosabb alkotóeleme, mint régen: az osztály. Ha az etnikum hangsúlyozása egyáltalán jelent valamit, akkor azt, hogy az etnikai közösség minden tagja teljesen egyenlő: az azonos etnikum összekapcsolja őket egymással, és kirekeszt mindenkit, aki nem tartozik bele.

Mindazok, akik már nem egészen fiatalok, és elég hosszú ideje élnek ebben az országban, életük során többször is tapasztalhatták, mint éled újjá az „osztály nélküli társadalom” jelszava. Nehéz rossz néven venni tőlük, ha e kifejezés hallatán fásultan, sőt cinikusan reagálnak. Az a helyzet, hogy az angol osztályszerkezet túlélte minden kísérletet, amely a fölszámolására irányult, kezdve attól a frontális támadástól, amelyet a baloldal intézett ellene a hatvanas években, egészen a jobboldalnak attól a körmönfontabb, de éppolyan kemény rohamától, amelyre a nyolcvanas években került sor. Az angol társadalom az átalakítását célzó mindkét támadást visszaverte, és önként adódik a kérdés: miért vallottak rendre kudarcot ezek a kísérletek?

A legkézenfekvőbb válasz az lenne, hogy az osztályrendszert azért nem lehet átalakítani, mert a nagy többség ezt nem is akarja. Bárhogyan nyilatkozzanak is a nyilvánosság előtt, sőt még akár a lehető legkomolyabban is gondolhatják, amit mondanak, a társadalom minden szintjén az emberek hallgatólagosan azon igyekeznek, hogy újratermeljék a meglévő osztályrendszert. Ez alighanem megdöbbenően és hihetetlenül hangzik. Éppen azért olyan nehéz megértenünk ezeket a folyamatokat, mert burkoltak, és hallgatólagos közmegegyezésen alapulnak.

Minden társadalom úgy tartja fenn magát, hogy tagjai bizonyos előre meghatározott módokon cselekszenek és reagálnak, bizonyosfajta föltételezések alapján, amelyek meghatározzák, mi tekinthető természetesnek, és mi nem. Ezek a föltételezések létfontosságúak egy-egy adott közösség fennmaradásához, és ha valaki szembeszegül velük, maga vállalja kárát.

Például miért nem sikerült az oktatási rendszernek aláásnia ezt az osztálystruktúrát? Lényegében azért nem, mert a baloldal, amely a hatvanas években pontosan erre törekedett, rosszul szemelte ki a támadás célpontját, és rosszul választotta meg a módszereit. Akár azt is mondhatnánk, hogy a támadás visszafelé sült el, és azzal az eredménnyel járt, hogy már a középiskolától kezdve csak még jobban megszilárdult az az osztályhierarchia, amelyet éppen ebben az időszakban valamelyest kikezdtek a gimnáziumok és a segítségükkel létrejött, egyre nagyobb körre terjedő társadalmi mobilitás. A baj csak az volt, hogy ez a folyamat jelentősen kitért a középosztályt, kimaradt viszont belőle a munkásosztály jelentős része. Ez pedig a baloldal szerint megosztotta a társadalmat.

Hogy ezen a helyzeten úrrá legyenek, és a munkásosztályt egységesebbé tegyék, a hatvanas évek oktatásügyi reformerei úgy döntöttek, véget vetnek az oktatásban a szelekciónak, és fölhívítják a tananyagot. Legalábbis a középosztály úgy látta, hogy ez történik, és szorosabbra zárta sorait. A reformok ugyanis véleményük szerint az egész oktatási rendszer szintjét mélyen leszállították az egyenlősdi kedvéért, és támadást intéztek a középosztálybeli értékek és önmaguk kulturális reprodukciójának lehetősége ellen. Úgy döntöttek, foggal-körömmel küzdenek a túlélésért, és mint ahogy eddig is minden esetben, ez most is sikerült nekik. A sors iróniája, hogy a hatvanas években végül is a baloldal törekvései mindössze azzal az eredménnyel jártak, hogy a középosztály még alaposabban elszakolta magát az osztályhierarchia bástyái mögé, mint valaha.

A második kísérlet, amely az osztálystruktúra szétzúzására irányult, alattomosabb és veszedelmesebb volt, mint az oktatásügyi reform. Arra az elgondolásra épült, hogy

ha a társadalom tagjainak szinte korlátlan lehetőségük nyílik rá, hogy megszedjék magukat, ez nagy energiákat szabadít majd föl, és megváltoztatja az osztályhierarchiát. Ez a terv része volt a thatcherista programnak. De ez is kudarcot vallott, mivel a status quo haszonélvezői megint csak összefogtak, és tettek róla, hogy a feltörekvő rétegek közmegvetés tárgyává váljanak. A yuppie-kat mindenki gúnyolta és megvetette, mint a „kapzsiság” megtestesítőit. A kiváltságos osztályoknak eszük ágában sem volt, hogy helyet adjanak a föltörekvő versenytársak egész seregének, akik elkaparinthatták volna előlük a presztízis, befolyás és hatalom egy részét. Ennek a folyamatnak megint csak megvolt a maga iróniája. Más és más okokból ugyan, de a bal- és a jobboldal összefogott a feltörekvők ellehetetlenítésének érdekében. A baloldal azért, mert ösztönösen bizalmatlan volt minden olyan társadalmi változás iránt, amelyet nem az állam irányít – ez az ő autoritásátuk fenyegette. A régi jobboldal pedig azért, mert azok a jogcímeik, amelyek alapján igényt tartanak a presztízisre és a hatalomra, a hagyományban gyökereztek és gyökereznek ma is. A yuppie-k valóságos veszedelmet jelentettek ezekre a kiváltságokra, és mindenáron szabadulni kellett tőlük.

Az „angolság” szemszögéből nézve mindebből az a legfontosabb, hogy valahányszor Angliában valaki komolyabb támadást intéz a társadalmi hierarchia ellen, azonnal beleütközik az osztálystruktúrába, és mindig az bizonyul az erősebbnek. Ezt a rejtélyes jelenséget nem lehet egyedül az osztály fogalmaival megmagyarázni. Szemügyre kell vennünk az egész összefüggésrendszert, amelyben ezek a támadások lejátszódnak, és ezen a ponton búcsút kell mondanunk a klasszikus, pragmatikus angol elemzés hagyományának, és afféle kérdéseket kell föltennünk, mint például hogy mi az összefüggés az „angolság” és az osztály között.

Az angol identitás szorosan összefügg az osztállyal. Az angolok lépten-nyomon bonyolult rítusokat hajtanak végre, amelyeknek az az egyetlen föladatuk, hogy nyilvánvalóvá tegyék a szemlélő számára a rítust végrehajtó személy osztályhelyzetét, és minél gyakrabban teszik ezt, annál inkább igaz lesz, hogy identitásukat az osztályuk határozza meg. Ám az osztály szót itt korántsem a marxi értelemben használtam. Ennek a bizonyos osztálynak, amely az „angolság”-gal egyértelmű, jóval több köze van a presztízishez, az identitáshoz, a kultúrához és a biztonsághoz, mint a marxi értelemben vett osztályhelyzethez. Ez tehát a mélyebb magyarázata annak, hogy az osztályszerkezet hogyan állhatott ellen minden változtatási kísérletnek – az angol társadalom többségének identitását az osztályhelyzet határozza meg igen világosan és megbízhatóan. Ez a rendszer biztosítja a kulturális kohézió magas szintjét, és az átmenet időszakában is gondoskodik róla, hogy megmaradjon az emberekben az összefüggés és a rend érzése. Ha pedig valaki egy ilyen tökéletesen koordinált rendszer része lehet, nincs mit csodálkozni rajta, hogy esze ágában sincs változtatni ezen a rendszeren.

Különféle következményekkel jár, hogy az angolok identitásukat osztályuk alapján határozzák meg, nem utolsósorban ez szabja meg az egyénnek a társadalomban elfoglalt helyzetét, bizonyos kommunikációs mintákat (könnyebb szót értenünk saját osztályunk tagjaival, mint a kívülállókkal) és azt a csöppet sem alaptalan reménységet, hogy az illető előbb-utóbb följebb kerül a társadalmi ranglétrán. És ami a legfontosabb, az osztályhelyzet nemcsak a sikerre szolgál készen kapott magyarázattal, hanem az alacsony teljesítményre is. A rendszer, amelyről beszélek, rendkívül rugalmasan és megbízhatóan működik, ráadásul a benne élők olyan mélyen azonosulnak vele bensőleg is, hogy mindennapi életüket is áthatja, olyannyira, hogy jogosan tekinthetjük az etnicitás egy fajtájának.

Ha valaki bizonyítékokat keres fenti állításom igazolására, helyesen teszi, ha megfigyeli, hogyan használják az angolok az angol nyelvet. Az angol társalgás át van szöve többértelműségekkel és olyan kijelentésekkel, amelyek jóval kevesebbet állítanak a valóságnál. Erénynek számít, ha nem azt mondjuk, amit gondolunk, hanem gesztusaink, a hangsúly és célzások segítségével adjuk a másik tudtára, mit is akarunk voltaképpen. A kívülállók képtelenek átlátni ezt a rendszert, mivel az angol nyelv az idők során erősen kontextusfüggővé vált, amelyben egy nyelvi megnyilatkozás jelentését csak akkor tudjuk dekódolni, ha ismerjük a kontextust, amelyben elhangzott. A külföldieket gyakran sikerül ezzel kis híján az örületbe kergetni: egészen addig azt hitték, tudnak angolul, és egyszer csak fölfedezik, hogy halvány fogalmuk sincs róla, miről beszélnek voltaképpen angol beszélgetőpartnereik. A kontextus döntő szerepe szolgál némi magyarázattal arra is, miért tartják az angolok oly gyakran bárdolatlannak, tapintatlannak és primitívnek az amerikai nyelvhasználatot: az amerikai nyelv jóval kevésbé kontextusfüggő, mint az angol, ezért az amerikaiak kénytelenek világosan kifejezni magukat.

Mikor hallották utoljára, hogy egy valódi angol a „nem” szót használta volna? Biztosra vehetik, hogy valamelyik rokon értelmű, de társadalmilag elfogadható változatát fogja használni helyette – ilyenekből egész sereg áll a rendelkezésére, például, „rettentően sajnálom”, vagy „erre még visszatérünk”, vagy „ezzel nem szeretném fárasztani”. A kívülálló fülében ezek pusztán kitérő válaszként hangzanak. Valójában azonban az a szerepük, hogy megóvják az embereket az osztályukra jellemző viselkedés határainak áthágásától, nehogy kínos helyzetbe keveredjenek mások előtt, aminél nagyobb társadalmi baklövés nem létezik. A HAL NEVE WANDA című film ezt a jelenséget ábrázolja maró gúnnyal.

Mindezek ellenére az osztályhierarchiát alulról is állandó támadások érték, nemcsak felülről, mint a fentebb ismertetett két esetben. Ezek közül az volt a leghatékonyabb, amelyet az információra épülő iparágak – a kommunikáció, az oktatás, a természettudomány, a technológia és a szaporodó államhivatalok – fellendülése intézett ellene. A rendszernek azonban, mint rendesen, erre is megvolt a maga válasza. Attól fogva, hogy ezek a tevékenységi területek a társadalom mind szélesebb rétegei előtt nyíltak meg, már csak jóval alacsonyabb presztízt biztosítottak képviselőiknek, mint korábban.

E folyamat legszembetűnőbben az egyetemeket sújtotta; a tudományos kutatás presztízse lényegében a nullával egyenlő. A BBC is valójában presztízssokokból ragaszkodik foggal-körömmel „közszolgálati” szerepéhez, ám bár hivatkozni a minőség fontosságára szokott, meg arra, hogy a nézők szolgálatában áll, és valamit nyújtani kíván a pénzükért. A BBC arra számít, hogy ha visszanyeri magas presztízst, továbbra is részesedik majd nemcsak a megfelelő költségvetési támogatásból, hanem a nem hivatalos befolyásból, információból és hatalomból is, amelyek önmagukban is fontosak. A BBC azért akar mindenáron jelen lenni a rádiózás minden területén, akár ésszerű ez számukra gazdaságilag, akár nem (és a helyi rádiózás java része nem az), és akár javít, akár ront ez a munkatársak szakmai erkölcsén (többnyire inkább ront), mert presztízsnövekedést remél tőle.

A nyomtatott sajtó presztízse is elindult lefelé a lejtőn, mivel azonban nekik nincs afféle önigazoló ideológiájuk, mint a BBC-nek, egyrészt azzal vágtak vissza, hogy heves támadásokat intéztek a kormány és az elit más csoportjai ellen, másrészt azzal, hogy egyfolytában tágítják a kimondhatóság határait. A nyomtatott sajtó miért, miért

se, szilárdan meg van győződve róla, hogy minél többet írnak szexről és különféle botrányokról, annál magasabb lesz az eladott példányok száma, a komoly témák viszont unalmasak, és ha ilyesmikről írnak, elveszítik olvasóik java részét.

A természettudósoknak hagyományosan közepes vagy alacsony a presztízsük. Ha valamilyen problémát kell megoldani, hozzájuk fordulnak, viszont – mint a kergemarakór-vitában láthattuk – hatalomból és presztízsből csak igen kevés jut nekik, és nemigen avatkozhatnak bele a döntéshozás folyamatába, illetve azoknak a föltevéseknek a meghatározásába, amelyekben egy-egy döntés alapszik.

Az államhivatalnoki rétegen belül maguk a hivatalnokok voltak azok, akik kialakították a tulajdon hierarchiájukat. Lényegében az történt, hogy a diplomáciai szolgálat és a hazai államhivatalnoki kar felső szintjei elhatárolták magukat az alacsonyabb szintek aktakucakaitól. Azt viszont, hogy az államhivatalnoki pálya megnyílt ugyan a társadalom szélesebb rétegei előtt, ugyanakkor sikerült jóformán érintetlenül fönntartania saját ethoszát, az „átmentés” egyik legsikeresebb XX. századi példájának tekinthetjük. Talán csak ahhoz hasonlítható, ahogyan a korábbi kommunista nómenklatúra alakította át politikai hatalmát gazdasági hatalommá.

Számos oka van annak, miért vallott eddig kudarcot minden olyan törekvés, amely megpróbálta nyitottabbá tenni a rendszert. Ezek egyike kétségkívül az, hogy nem a megfelelő módszert alkalmazták. A demokráciára és a piacosításra hivatkozó érvekkel nem sokra megyünk – vagy legfeljebb nagy ritkán –, ha azok, akiket megpróbálunk sarokba szorítani velük, a hagyományra és a hasonló társadalmi állásuk közti szolidaritásra hivatkozva vághatnak vissza. A feltörekvő rétegek számára a magas presztízzel járó társadalmi helyzet túlságosan is csábító.

Az angol osztályszerkezet majdhogynem próteuszi változékonysággal képes alkalmazkodni a megváltozott körülményekhez. Mindenfajta részletkérdésben hajlandó engedni, egészen addig, amíg valamilyen közvetett, többé-kevésbé burkolt formában megőrizheti annak lényegét, amit jelképez. Ha már ellenállhatatlan a nyomás, hogy nyissák meg a fölemelkedés valamely útját a társadalom szélesebb rétegei előtt, az újonnan fölemelkedettek azon fogják észrevenni magukat, hogy a valódi presztízs és a vele járó hatalom egyszer csak ellillant az előttük megnyílt területekről, és visszahúzódtott valamilyen homályos és megfoghatatlan régióba. Természetesen senki nem fogja nyíltan védelmébe venni az osztálykiváltságok rendszerét, viszont folyamatosan alábecsülik e rendszer ellenálló képességét, nem utolsósorban azért, mert tévesen mérték föl alapjait, jelentőségét és erejét.

Mindenesetre az osztály manapság rejtőzködőbbé vált, kevésbé szembeszökő. Manapság már nem szokták kihívóan közszemlére tenni az osztályhelyzetet vagy a vele járó kiváltságokat, hanem inkább a hanghordozás csak vajt fülűek számára érzékelhető jellegzetességei, a szókincs, bizonyos jelképes ruházatkodási szokások és életstílusok, amelyeket az emberek szinte nem is tudatosan használnak, szolgálják ugyanezt a célt. Az embereken meglátszik, milyen osztályba tartoznak, bár ez többnyire csak akkor tudatosodik bennük, ha valami nem úgy van, ahogy lennie kellene.

Legfontosabb állításunk az angol osztályrendszerrel kapcsolatban az, hogy túlságosan sok embernek elégti ki valamilyen lényeges szükségletét, semhogy le lehetne rombolni. Az osztály valóságos társadalmi intézmény abban az értelemben, hogy kiélégti egy bizonyos szükségletet, képes önállóan is fönntmaradni és új formákat fölvenni, amelyeket a társadalom nyílt vita nélkül elfogad.

Bár a demokrácia fogalmába az is beleértendő, hogy mindenki előtt egyaránt nyitva

áll a hatalomhoz vezető út, és ennek fényében az angol osztályszerkezet meglehetősen csúf képet mutat, ugyanakkor Anglia belső stabilitásának megőrzése szempontjából van legalábbis egy rendkívül pozitív következménye. Gyakorlatilag Anglián kívül minden más modern állam etnikai fogalmakban határozza meg önmagát – némelyek nyíltan, mások burkoltan. Anglia példája, ahol az etnicitást alárendelik az osztálynak, jóformán egyedülálló, és sokban hozzájárult ahhoz, hogy az ország viszonylag könnyen befogadja a bevándorlókat, száműzötteket és egyéb külföldieket. Ezek ugyanis nem illenek bele az osztályrendszerbe, vagy legalábbis most még nem, ugyanakkor nem is veszélyeztetik. Bár alacsony szinten találkozunk a bőrszín szerinti megkülönböztetéssel, és igen gyakran hallhatjuk, hogy becsmérlő kifejezésekkel illetik a feketéket, Angliában a faji kérdés korántsem öltött olyan súlyos formát, mint az Egyesült Államokban vagy akár Franciaországban vagy Németországban, ahol a bevándorlók integrálódása arra kényszeríti a többséget, hogy kétségbe vonják tulajdon etnikai önmeghatározásuk jogosságát. Ebben az összefüggésben nem túlságosan lényeges, hogy az Angliában élő feketék rasszistának szokták bélyegezni az angol osztályrendszert.

Fenyegeti azonban az „angolság”-ot egy új és jóval komolyabb veszély is, mégpedig az, amelyről a tanulmányunk elején említett, ingerült vacsoravendég beszélt: Európa.

Szuverenitásról, pontosabban „szuverenitásról” beszélni egyszerűen önáltatás. Olyasmi, hogy szuverén állam, egyáltalán nem létezik, és azoknak az államoknak, amelyek mégis úgy tesznek, mintha azok volnának, előbb-utóbb igen drágán, teljes elszigeteltséggel kell megfizetniük ennek az árát. Abban a pillanatban, amint egy állam csatlakozik valamilyen nemzetközi szerződéshez, még ha az csak az Egyetemes Postaegyesülés is, máris földalta szuverenitásának egy részét, ami azt jelenti, hogy maga a fogalom is igen ingatag alapokon áll. Vagyis Nagy-Britannia esetében sem a „szuverenitás” megőrzése vagy elvesztése a kérdés, hanem valami más.

És ez jelenti a valódi nehézséget. Mindaddig, amíg Európa csupán a kereskedelemben jelentett versenytársat, jól összefért az „angolság”-gal, mivel nem fenyegetett azzal, hogy olyan változásokat idéz elő a társadalmi hierarchiában és a hatalomból való részesedés terén, amelyek a fönnálló rend állandóságát veszélyeztetik. Ám az Európai Unió Európája pontosan ezt jelenti: hogy az „angolság” nagy múltra visszatekintő sajátosságait ezek az új fejlemények kikezdehetik. Az Európai Unióban való tagság azzal járhat, hogy létrejönnek az információ új formái, a társadalmi tőke újfajta koncentrációi, a társadalmi státus újfajta meghatározásai és a támogatás újfajta erőforrásai. Ezt értették meg ösztönösen mindazok, akik szkeptikusan szemlélik az Európához való csatlakozás kínálta előnyöket, és ezért támadják olyan kitarotán „Európát”. Talán nem pontosan azokkal az okokkal érvelnek, amelyekről fentebb beszéltünk, de az a sejtésük tökéletesen helytálló, hogy ha Anglia fokozottabban integrálódik Európába, ez az „angolság” végét jelentheti, ahogyan azt az elmúlt két évszázadban és még régebben értették.

Abban, hogy ennek az „angolság”-nak van bizonyos Európa-ellenes éle, nincsen semmi új. Az angoloknak az angol gyakorlatiasságba vetett mélységes hite („Mi angolok vagyunk, tehát nincsenek elméleteink”), amely karöltve jár mindenfajta elméletnek mint idegen és kontinentális dolognak mélységes megvetésével, valójában szintén egyfajta ellenideológia, és nagy múltra tekinthet vissza. A józan ész lehet úgy tálni, mint minden ideológia ellenfelét; valójában azonban az is egy ideológia, amely azt állítja, hogy ha minden figyelmünket arra összpontosítjuk, ami ott van az orrunk előtt, akkor képesek leszünk megegyezni egymással, de figyelmen kívül kell hagynunk min-

dent, ami megzavarhatja ezt a folyamatot. Úgy is summázhatjuk ezt a fajta fölfogást, hogy „ha működik, akkor jó”, vagy kevésbé jóindulatúan: „a pragmatista olyan ember (vagy asszony, ha már arról van szó), akinek halvány fogalma sincs róla, miért teszi azt, amit tesz”. A pragmatizmus az egyet nem értés jogát hangsúlyozza, és nincs ellene a többértelműség.

Megdöbentő, milyen kevésbé működik ez a bizonyos „józan ész” az angol kultúra határain kívül. Jó példa erre Észak-Írország, ahol egymás után vallanak csúfos kudarcot azok a kísérletek, amelyek úgy próbálnak egyetértést teremteni, hogy elkenik a vitás kérdéseket. A vitás kérdések elkenése pompásan beválik, valahányszor mindkét fél angol: egy olyan helyen azonban, mint például Ulster, ahol mindennél többre tartják a világos beszédet és annak betű szerinti értelmezését, egyszerűen fölmondja a szolgálatot.

Az „angolság”-nak igen jelentős alkotóeleme ez az „én csak egy egyszerű ember vagyok” beállítottság. Ennek bizonyítékaival lépten-nyomon találkozhatunk, amikor az angolok mindent, ami csak távolról is valamilyen elméletre emlékeztet, minduntalan „szócséplésnek”, „homályosnak” bélyegeznek, vagy azt állítják róla, hogy „nem jelent semmit”. Ha az „angolság” szemszögéből nézzük, mindez akár igaz is lehet. Más kérdés, hogy egy-egy elméletet csakugyan jogosan utasítanak-e el azzal, hogy nem jelent semmit. Számunkra mindebből az a fontos, hogy ha az ember angol, akkor egy elmélettel nem is tehet egyebet, csak azt, hogy elutasítja vagy bagatellizálja. Ennek eredménye közismert, de az angol gondolkodás nem ismeri és valójában nem is ismerheti föl ezt az összefüggést, mert ha megtenné, ezzel eszközt szolgáltatna az angol osztályrendszer kódjainak megtöréséhez, ezt pedig valamennyi érdekelt súlyos fenyegetésnek érzékelné.

Ha az angolok bekerülnek az Európai Unió egyre intenzívebb integrációs folyamatába, ez egyszersmind azt is jelenti, hogy az elméleti megközelítés a brit szigeten is megveti a lábát, és ez nem is lehet másként, ha az ország boldogulni szeretne az EU ethoszával és módszereivel. Márpedig ez a kilátás elborzasztja a politikai és kulturális elit jelentős részét, és az meg is kezdte a társadalom mozgósítását vele szemben, és ennek érdekében az „angolság” védelmét is fölhasználja. Ez a védelem pedig elkerülhetetlenül a korábbinál nyíltabban hangsúlyozza az etnikai, nem pedig osztály alapú angol identitást. Az etnikai identitás viszont osztályok fölötti, és ellenséges viszonyban van a születésen és örökségen alapuló hagyományos hierarchiákkal.

Ha tehát a Szent György-zászlók lobogtatása, a növekvő Európa-ellenesség és az „angolság”-ra való fokozott hivatkozás az angol élet része marad, akkor az osztály – az angol identitás e fundamentuma – is kénytelen lesz átalakulni, mert az osztályhierarchiát fölváltja az etnikai identitás nyíltabb, nagyobb összetartást eredményező formája, amely meg fogja változtatni a társadalmi presztízs, hatalom és rend különféle formáit is. És ez lesz a helyzet végső iróniája. Az „euroszkeptikusok”-nak eredetileg az volt a szándékuk, hogy megmentik a régi Angliát, de rövidesen kiderülhet, hogy tudtukon kívül a lehető leggyökeresebb átalakulást mozdították elő.